

COVID-19 İLE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ YENİDEN DÜŞÜNMEK: TARİH, EKONOMİ VE SİYASET EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Oya Dağlar MACAR¹

ORCID ID: 0000-0002-8163-8721

Uğur Yasin ASAL²

ORCID ID: 0000-0003-1567-9186

ÖZ

Bu çalışmada Covid-19 salgını, uluslararası ilişkiler perspektifinden ekonomik, siyasal ve toplumsal boyutlarıyla ele alınmaktadır. Çalışmada, sırasıyla salgın hastalıkların tarihsel ve siyasal sonuçları ifade edilmekte, bu hastalıkların ekolojisi Covid-19 ile yeniden değerlendirilmektedir. Covid-19 gibi mikroorganizmaların ekonomi politigi, uluslararası güvenliğe etkileri, seçilmiş G20 ülkelerinin Covid-19 ile mücadelede politika farklılıkları, döviz kuru oranları, GSYH büyüme projeksiyonu gibi ekonomik parametreler üzerinden değerlendirilmektedir. Söz konusu değerlendirme ile disiplinler arası bir analiz ekseninin inşası hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Salgın Hastalıklar, Güvenlik, Ekonomi Politik.

RE-THINKING THE INTERNATIONAL RELATIONS WITH COVID-19: AN ASSESSMENT OF HISTORY, ECONOMICS AND POLITICS AXIS

ABSTRACT

In this study, the Covid-19 outbreak is addressed from an international relations perspective with its economic, political and social dimensions. The historical and political consequences of epidemic diseases are expressed; and the ecology of these diseases is re-evaluated with Covid-19. Political economy of microorganisms such as Covid-19, the effects of international security, policy differences in the fight against Covid-19 of selected G20 countries, exchange rates, GDP growth projection are evaluated in this study. With this evaluation, it is aimed to build an interdisciplinary analysis axis.

Key Words: Covid-19, Pandemics, Security, Political Economy.

¹ Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İTBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, oyadr@ticaret.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İTBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, uyasal@ticaret.edu.tr

1. GİRİŞ

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkarak, kısa sürede küresel çapta bir salgına dönüşen Covid-19, uluslararası ilişkiler alanında köklü değişim ve dönüşümlere sebep oldu. Başta devletler olmak üzere, uluslararası sistemdeki tüm aktörler, Covid-19 krizine karşı ekonomik, siyasi ve toplumsal değişimlerin nasıl sonuçlar getireceğine ilişkin cevaplar aramaya başladılar. Öncelikle pandeminin nedeni ve nasıl ortaya çıktığı ile başlayan sorular, tüm dünyayı iklim-krizi ve ekoloji gibi küresel sorunlar üzerinde yeniden düşünmeye zorladı.

İlerleyen süreçte Covid-19 krizi, devletlerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun kriz kaldırma kapasitelerinin zayıflığını da ortaya çıkardı. Kriz yönetiminde uygulanan politikaların başarısızlığı, her ülkenin sağlık alt yapısı ve sosyal güvenlik uygulamalarının zafiyetini gözler önüne serdiği gibi, sağlık sistemlerinin sorgulanmasına da neden oldu.

Öte yandan Covid-19'un yarattığı tecrit, hem ulusal hem de küresel düzeyde ekonomileri derinden sarstı. Pandeminin orta ve uzun vadede ekonomiye etkileri, tüm devletleri ekonomi politikaları ile ilgili acil ve kalıcı tedbirler almaya yöneltti. Söz konusu tedbirlerin kapasite ve performansını belirleyen temel parametrelerin, devletlerin sosyal güvenlik politikaları, güçlü sağlık sistemleri, gıda arzı ve tedarik zincirlerinin sürdürülebilirliği olduğu anlaşıldı. Çalışmada, seçilmiş G20 ülkelerinin Covid-19 ile mücadelede başarı ve başarısızlıkları bu çerçevede değerlendirildi.

Covid-19 ile mücadelede her siyasal yapının benimsediği politikalar birbirinden farklılık göstermektedir. Bu, siyasal rejimlerin yapısı ile olduğu kadar, siyasal ve toplumsal kültür farklılıklarından da kaynaklanan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, aynı coğrafyada yer alan devletlerin pandemiye karşı verdikleri mücadelede şaşırtıcı benzerlikler ve bazı ortak tutumlar da ortaya çıkmaktadır. Söz konusu benzerlik ve farklılıklar, Covid-19'un devlet, toplum ve ekonomi diyalektiğinde oluşturacağı yeni bir sürecin habercisi konumundadır.

Çalışmada ilk olarak, salgın hastalıkların geçmişten günümüze siyasal ve toplumsal sonuçları değerlendirilmekte, bu sonuçların günümüze yansımaları Covid-19 ve ekonomi politik bağlamında tartışılmaktadır. Tarihte yer alan salgın hastalıkların Avrupa ve Amerika'nın ekonomik ve siyasal dönüşümünde oynadığı rol, 15. ve 16. Yüzyıl'dan başlayarak I. Dünya Savaşı'ndaki örnekleri ile ortaya konmaktadır. Salgın hastalıkların ekolojisi ifade edilerek, Covid-19'un bu hastalıklar içerisinde değişim ve sürekliliklerinin neler olduğu ortaya konmaktadır. Bu yönüyle çalışmaya hakim olan perspektif, salgın hastalıklar ve siyasal sonuçlar dinamiğini değişim ve süreklilik paradigmaları üzerinden tartışmaktadır.

Çalışmada, Covid-19'un uluslararası ekonomi politiğinin ele alınmasıyla salgın hastalıklar ile devlet, toplum ve ekonomi diyalektiğinin temel analiz nesnelere ifade edilmektedir. Söz konusu analiz nesnelere reel sektör, ekonomik-finansal

kuruluşlar ve kamu otoriteleri nezdinde ortaya çıkarttığı dönüşümlerin G20 ülkeleri üzerinde kısa bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Söz konusu değerlendirmenin yapılmasıyla, uluslararası ilişkiler literatüründe disiplinler arası araştırmalara yönelik sınırlı bir katkı sunulması amaçlanmaktadır. Özellikle, post-pozitivist kuramın literatüre yönelik temel eleştirileri arasında da yer alan; tek düzeyli, materyalistik ve nesnel gerçeklik merkezli bakış açısının, küresel ekonomi politikte yaşanan gelişmeleri açıklamakta tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. İnsan ve onun temel ihtiyaçları ile değişen güvenlik olgusu üzerinden şekillenen ‘yeni normal’ pratiğinin, bu disiplinler arası bakış açısı ile daha iyi anlaşılacağı öngörülmektedir. Bu çalışma, söz konusu amaca yönelik bir ön adım olarak değerlendirilebilecektir.

Çalışmada, Covid-19 krizi ile değerlendirilen devlet, toplum ve ekonomi eksenli değişim ve dönüşümlerin uluslararası ilişkilerin klasik anlamda birbirinden ayrı olarak analiz edilen yapı, düzey, aktör sistematüğünü entegre bir yapıya kavuşturacağı, sistem, devlet ve birey eksenindeki analiz düzeylerini yeknesak bir çerçeveye oturtabileceği düşünülmektedir. Söz konusu yeknesaklığın, içerisinde yaşadığımız çağı anlamada literatüre ve politik karar alma, uygulama süreçlerine katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu sürecin, devlet-vatandaş ilişkilerini arz-talep merkezli tümdengelimci bir çerçeveden öteye taşıyarak, tümevarımcı talep ve değişim yanlısı yeni bir trendi beraberinde getireceği düşünülmektedir.

Çalışmanın temel inceleme aracı olan Covid-19 krizinin, uluslararası politik ekonomi literatürünün piyasa merkezli devlet ile sosyal güvenlik merkezli devlet tartışmalarına yeni bir açıklama getireceği, söz konusu açıklamanın piyasa ekonomisi uygulamaları ile ön plana çıkan G20 ülkeleri ile Covid-19 sürecinde sosyal güvenlik uygulamaları ile ülkeler arasında ortaya çıkan farklılıklara yönelik tartışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak, uluslararası ilişkiler disiplininde güvenliğin klasik anlamda devlet merkeziliğinin ötesine çıkarak son yıllarda ön plana çıkan insan merkezli eleştirel kuramın temel argümanları çerçevesinde derinleşeceği, analiz nesnelere ise mikroorganizmalar, dijital tehditler, veri ve bilgi güvenliğine yönelik yeni paradigmlar üzerinden genişleyeceği öngörülmektedir.

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SALGIN HASTALIKLARIN SİYASAL VE TOPLUMSAL SONUÇLARI VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

2.1. Tarihsel Süreçte Salgın Hastalıkların Siyasal ve Toplumsal Sonuçları

Salgın hastalıklar tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Başta veba, kolera, çiçek, tifo ve grip olmak üzere birçok hastalık tarihin çeşitli dönemlerinde salgınlar yaparak milyonlarca kişinin ölümüne neden olmuştur. Dünya tarihinde ulusları tehdit eden en büyük salgınlardan biri 541-542 tarihlerinde Bizans'ta ortaya çıkan vebadır. Çok kısa zamanda Mısır'a, Kuzey Afrika kıyılarına, Anadolu'nun tamamına, Bizans orduları ile Avrupa'ya yayılarak on binlerce kişiyi öldürmüştür. Fakat vebanın asıl tahribatı 14. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu salgında 25 milyon

kişinin hayatını kaybetmiş, Avrupa'nın 3'te biri yok olmuştur. Veba 18. yüzyılda da nüksetmiş ve ilki kadar olmasa da dünya nüfusunun % 10 ila % 20'sinin ölümüne neden olmuştur (Varlık, 2015).

15-16 yüzyıl çiçek Avrupa'da öldürücülüğü en yüksek hastalıkların başında çiçek gelmektedir. 18. yüzyıla damgasını vuran pandemi ise koleradır. 1817-1833 ve 1829-1851 arasında iki pandemi (dünya genelinde etkili olan bulaşıcı hastalık) şeklinde ortaya çıkan ve milyonları yok eden kolera, ancak 20. yüzyılda kontrol altına alınabilmiştir.

19. yüzyılda tifüs salgınının da büyük çapta yıkıma neden olduğu bilinmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'na damgasını vurarak, Avrupa ve Asya'da 25 milyon kişinin enfekte olması ile sonuçlanmıştır. Savaş dönemlerinde bulaşıcı hastalıkların büyük çapta ölümlere yol açtığı, cephede ölen asker sayısından daha fazla insanın salgın hastalıklardan dolayı yaşamını yitirdiği bilinmektedir. Nitekim dünyanın en büyük pandemisi olarak tarihe geçen İspanyol gribi Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda ortaya çıkarak dünya nüfusunun 5'te 1'i enfekte olmasına ve 50-100 milyon kişinin ölümüne neden olmuştur (Yolun, 2020: 74).

Salgın hastalıkların yarattığı bu büyük tahribat siyasi, ekonomik ve toplumsal birçok değişime neden olmuştur. Siyasal olarak özellikle Amerika'nın ve Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde salgın hastalıkların (çiçek, kızamık, Salmonella ve sığır vebası) rolü büyüktür (Diamond, 2010). 14. yüzyılda vebaya bağlı olarak Avrupa'nın nüfusundaki dramatik düşüş, toprakların ekilememesine ve serbest kalan serflerin şehirlere akın ederek ücretli işçiliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer yandan kırsal alanda işgücünün azalması nedeniyle, feodal beylerin serfleri daha ağır şartlarda çalıştırması Avrupa'da köylü ayaklanmaları ortaya çıkmasıyla ve uzun vadede feodal düzenin yıkılmasıyla sonuçlanmıştır.³

³ Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için lütfen bkz.: R.H. Britnell, "Feudal Reaction After The Black death in the Palatinate of Durham", Past and Present, no.128, 1990, s. 28-47., E.A. Kosminsky, "The Evolution of Feudal Rent in England From the XIth to the XVth Centuries", Past and Present, no.7, 1955, s. 12-36, H. Kamen, Modern European Society, USA: Routledge, 1999, s. 137-156., R. Lachman, Capitalist in Spite of Themselves: Elite Conflict and European Transition in Early Europe, USA: Oxford University Press, 2000, s. 180-188., Marvin Harris, Yamyamlar ve Krallar, Kültürün Kökenleri, İstanbul: İmge yayınevi, 1994, s. 254-255., Leo Huberman, Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, İstanbul: İletişim yayınları, 2010., Sever Tanilli, Yüzyılların gerçeği ve Mirası, İnsanlık tarihine Giriş, II, Ortaçağ, İstanbul: Say yayınları, 1986, s. 492., J.M. Roberts, Avrupa tarihi, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2010, s. 203., George Childs Kohn (ed.). Encyclopedia of Plague and Pestilence: From Ancient Times to Present, New York: Infobase Publishing, 2008.

Ekonomik ve siyasi sonuçlarının yanı sıra hastalıklar toplumsal değişimlere de neden olmuştur. Yaş, cinsiyet ya da ekonomik durum ayırt etmeksizin yaşanan kitlesel ölümler, 1920'lerden itibaren hastalıkların sadece fakirleri öldürdüğü algısını değiştirmiştir. Bu algı değişimi kamu sağlığı stratejilerine de yansımış ve 20. yüzyılda kamu sağlığı alanında devletlerin yeni politikalar geliştirmesini sağlamıştır.

Örneğin; sivil sağlık işleri bakanlıklar düzeyinde örgütlenmiş, serbest çalışan doktor ve eczanelerin denetimi için yasal düzenlemelere gidilmiş, halkın sağlık hizmetlerine kolay erişimi için kamu hastaneleri ve sağlık tesisleri hayata geçirilmiştir. Bu dönemde kamu sağlığı konusunda en çok üzerinde durulan konu ise şüphesiz hijyen olmuştur. Kentsel ve kırsal hijyene önem verilerek bu çerçevede kanalizasyon sistemlerinin inşa edilmesi, halka temiz içme suyunun sağlanması, su kanallarının bakteriyolojik analizlerinin yapılması, lağımaların, evsel atık ve çöplerin toplanması ve imhası konusunda yapılan çalışmalar, kişisel hijyen konusunda devlet eliyle halka verilen eğitimler vb. bu çerçevede ele alınabilir. Bu tür düzenlemelerin aslında 19. yüzyıldan ivme kazanarak, 20. yüzyılda kurumsal bir çerçeveye oturtulduğu söylenebilir. Üstelik bu gelişmeler sadece Avrupa coğrafyası ile sınırlı kalmamış, farklı coğrafyalardaki pek çok ülkede, ki Osmanlı Devleti de buna dahildir, modern tıp hizmetleri ve kamu sağlığı düzenlemelerine ilişkin olarak bu düzenlemeler etkin olmuştur.⁴

Öte yandan salgın hastalıkları ortadan kaldırmak için yapılan araştırmalar tıbbi alanda birçok gelişmenin ortaya çıkmasını sağlarken, koruyucu sağlık hizmetlerinin önemin anlaşılmasına da neden olmuştur.

⁴ Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için lütfen bkz.:_George Childs Kohn (ed.). Encyclopedia of Plague and Pestilence: From Ancient Times to Present, New York: Infobase Publishing, 2008, s. 126. Andrew Nikiforuk, Forth Horseman: A Short History of Epidemics, Plagues, Famines and Other Sources, Canada: Penguin, 1991., Leo Huberman, Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, İstanbul: İletişim yayınları, 2010, s. 61., Orhan Demirhindi, "Halk Sağlığı I", Dünyada ve Türkiye'de 1850 Yılından Sonra Tıp Dallarındaki İlerlemenin Tarihi, ed. Ekrem Kadri Unat, İstanbul: Cerrahpaşa Tıp Fak. Vakfı yay., s. 163-173., Anne Marie Moulin, "Kentte Koruyucu Hekimlik: Pasteur Çağında Osmanlı Tıbbı 1887-1908", Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, ed. Paul Dumont, François Georgeon, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları, 1996, s. 169-193., LaVerne Kuhnke, Live at Risk, Public Health in Nineteenth Century Egypt, California: University of California Press, 1990., Sevim Budak, "Çöp", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 2, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları, 1994, s. 531-533., Hüseyin Özgür, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Temizlik ve Halk Sağlığı Hizmetleri", Osmanlı, cilt.5, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 116-128., İlber Ortaylı, Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Ankara: TTK, 2011., Erdem Aydın, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması", OTAM, no.15, 2004, s. 185-207.

2.2. Hastalıkların Ekolojisi ve COVID-19

Salgın hastalıklar bilimsel gelişmeler ve yaygın aşılama sayesinde 20. yüzyılda büyük oranda etkisini yitirmiştir. Fakat modern dünyada salgın hastalıklar başka formlarda hala insanlığın korkulu rüyası olmaya devam etmektedir. Yakın dönemde sırasıyla; SARS (2003), Kuş Gribi (2007), Domuz Gribi (2009), MERS (2012), Influenza A H7N9 (2013), Ebola (2014), ZİKA (2015) ve COVID-19 (2019) salgınları, ortaya çıkış sıklıkları ile hastalıkların 21. yüzyılda da etkili olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Burada dikkati çeken en önemli nokta, hastalıkların görülme sıklığındaki artıştır. Tarihsel olarak baktığımızda hemen hemen her yüzyıla denk gelen bir pandemiden söz etmek mümkündür. Oysa günümüzde salgın hastalıkların görülme sıklığı belirgin biçimde kısılmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere, 21. yüzyılın başında ortalama 20 yıl içinde toplam sekiz salgın ortaya çıkmış olması şaşırtıcıdır. Peki, bunun nedenleri nelerdir?

Uluslararası Hayvancılık Araştırma Enstitüsü'nün 2012'de yayınlanan bir raporuna göre; 1940'lardan sonra ortaya çıkan bulaşıcı hastalıkların % 60'ının hayvanlardan insanlara geçen hastalıklar zoonotik (hayvandan insana geçen hastalık) olduğunu ortaya koymaktadır. Yine aynı araştırmada zoonotik hastalıkların da % 71,8'inin yaban hayvanlarından yayıldığı tespit edilmiştir (Tolunay, 2020: 1).

Bu araştırmanın ortaya koyduğu gerçek, son yıllarda ortaya HIV, Ebola, Batı Nil virüsü, SARS, kuş gribi, domuz gribi ve son olarak Covid-19 salgınlarının tümü için geçerlidir. Bilindiği üzere, Covid-19 salgınının önce yarasalar ve bazı evcil olmayan hayvanlardan geliştiği ve bu hayvanın ticaretinin yapılması yoluyla insana bulaştığı iddia edilmektedir. Tüm bu bilgi ve veriler ışığında günümüzdeki salgınların ortaya çıkmasının arkasında yaban hayvanlarının yaşam alanlarının yok edilmesi, vahşi hayvan ticareti ya da evcilleştirmesi gibi müdahalelerin yattığını söylemek mümkündür. Yaban hayatına yapılan müdahaleler ile birçok virüs ve bakteri hayvandan insana geçerek salgın hastalıklara dönüşmesine neden olmaktadır.

Bilim adamları bu müdahalelerin devam etmesi durumunda hayvansal kaynaklı enfeksiyon hastalıklarının devam edeceğini ve bunun en büyük küresel tehditlerden biri olacağı uyarısında bulunmaktadırlar.

2.3. Küreselleşme - İklim Krizi - Pandemi İlişkisi

Salgın hastalıkların küreselleşme ve iklim krizi ile çok yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Sanayi Devrimi'nden beri dünya baş döndürücü bir hızla gelişmekte ve "modern"leşmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak yaşanan hızlı kentleşme, artan insan popülasyonu, ormansızlaştırma, sulak alanların kurutulması, madencilik, yeni tarım alanları açma, yol yapımı vb. kapitalizmin getirdiği sorumsuzca müdahaleler çevrenin kirlenmesine ve ekosistemin dengesinin bozulmasına neden olmaktadır.

Doğaya yapılan müdahaleler ve ekosistemin bozulup, parçalanması dolaylı olarak hastalıkların yayılmasına etki edebilmektedir. Çünkü bu süreçlerle birlikte canlılar

göçe zorlanır, biyolojik çeşitlilik kaybı yaşanır, yaban hayvanlarının bağışıklık sistemleri olumsuz etkilenebilir ve hastalık taşıyıcı böcek ve sinekler çoğalabilir.

Özellikle ormansızlaşma ile doğrudan vahşi hayvanların yaşam alanlarına girilmesi yukarıda bahsedildiği üzere, insan türünden uzak yaşayıp evrimleşen çok sayıda bitki ve hayvan türünün yok olmasına neden olmaktadır. Bu hayvanlarla yaşayan ve henüz bilinmeyen virüsler doğal ev sahipleri öldürülünce insanları yeni yaşam alanı olarak seçmeye başlamakta ve böylece yeni birçok salgın hastalık ortaya çıkmaktadır.

Ekolojik dengenin bozulması dünyayı küresel ısınma sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Unutmayalım ki küresel ısınma doğadaki tüm canlı türleri için büyük tehlike yaratan iklim değişikliğini de beraberinde getirmektedir.

İklim değişikliğinin neden olduğu/olacağı kuraklık, sel ve taşkınlar, sıcak hava dalgaları, gıda üretimindeki azalışlar gibi etkiler salgınların daha hızlı yayılmasına ve uzamasına, alınan önlemlerin etkisiz kalmasına ve toplumun salgınları daha şiddetli hissetmesine yol açabilir. Örneğin Covid-19 salgınında alınacak en önemli kişisel önlem ellerin yıkanmasıdır. Ancak dünyada 785 milyon kişiyi temiz suya erişimden yoksun olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Öte yandan küreselleşme salgın hastalıkların yayılmasını hızlandırmaktaki en büyük faktördür. İnsanların ve malların dolaşımı salgın hastalıkların yayılmasını kolaylaştırarak kısa sürede pandemiye dönüşmesine neden olmaktadır.

Önümüzdeki dönemde küresel salgın tehdidi oluşturabilecek bulaşıcı hastalık ajanlarının iklim değişikliği gibi faktörlerin etkisiyle daha sık ortaya çıkması ve küreselleşmenin etkisiyle de daha hızlı yayılması beklenmektedir.⁵

Özetle, salgın hastalıklar büyük ölçüde çevresel sorunlardır ve bu konuda alınacak tedbirler, yeni küresel salgınların ortaya çıkmasını önlemede hayati önem taşımaktadır.

⁵ Bu konuda daha detaylı bilgi için şu eserlere bakılabilir: Ömer Madra, Küresel Isınma ve İklim Krizi, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007. Selim Badur, “Küreselleşmeden İklim Krizine: Enfeksiyon Hastalıklarında Geline Nokta”, Duane J. Gubler, “Dengue Urbanization and Globalization: The Unholy Trinity of the 21th Century”, Tropical Medicine And Health, vol.30, no:4, 2011, s. 3-11. Brajesh K.Singh, Richard D.Bardgett, Pete Smith, And Dave S. Reay, “Microorganisms and Climate Change: Terrestrial Feedbacks and Mitigation Options”, Nature Reviews, Microbiology, vol.8, 2010, s. 779-790., Lin H. Chen, Mary Elizabeth Wilson, “The Role of the Traveler in Emerging Infections And Magnitude of Travel”, Medical Clinics of North America, vol.92, no.6, 2008, s. 1409-1432.

2.4. Mikroorganizmaların Uluslararası Güvenliğe Etkisi: Olası Riskler, Önlemler ve Değerlendirmeler

Salgın hastalıkların ortaya çıkmasına ve küresel çapta yıkımlara yol açmasına hastalık yapıcı mikroorganizmalar neden olmaktadır. Bu mikroorganizmalar bazen doğal yollarla bazen de laboratuvarlarda üretilmek suretiyle ortaya çıkmaktadır. Günümüzden 25.000 yıl önce, henüz mikrobun bile keşfedilmediği tarihlerde insanoğlunun hastalıkların gücünü keşfederek, mikroorganizmaları biyolojik silah olarak kullandıkları görülmektedir. *Biyolojik silah*; hastalığa neden olan mikroorganizmalar, hayvanlar ve bitki öldürücülerdir. Kitle imha silahları (KİS) içinde yer alan biyolojik silahların profesyonel ordular tarafından askeri hedeflere yönelik kullanılmasına “*biyolojik savaş*” adı verilmektedir.

Biyolojik silahların devletler tarafından kullanımının uzun bir tarihi vardır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’nda ve Soğuk Savaş döneminde bazı devletlerin silahlanma programlarına dâhil edilmiştir. Örneğin, Japonya 1932 ve 1945 yılları arasında Japonya, 731. Birim adı verilen bir biyolojik silah araştırmaları gerçekleştirmiş, 1941’de İngilizler İskoçya açıklarında bulunan Gruinard adasında biyolojik silah geliştirme programı yürütmüşlerdir. 1942’de Amerika Birleşik Devletleri de kendi biyolojik silah programını başlatmış ve 1969 yılına kadar devam ettirmiştir. (Yüksel ve Erdem, 2016, s. 204-207) SSCB ise biyolojik silah üretiminde en başta gelen ülkedir. 1946’da başlattığı gizli biyolojik silah programı çerçevesinde, kesin bilgiler olmamasına rağmen 52 farklı yerde açtığı üretim ve geliştirme tesislerinde, 50-60 bin kişi ile biyolojik silah araştırmaları yürütmüştür (Kiremitçi, 2014: 36).

1972 yılında, genelde Biyolojik Silahlar Anlaşması olarak adlandırılan “*Bakteriyolojik ve Toksin Silahlarının Geliştirilmesi, Üretimi ve Depolanması ve İmhası*”na Dair Anlaşma” 79 ülke tarafından imzalanarak 1975 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma biyolojik ajanların saldırı amaçlı geliştirilmesi, üretilmesi, stoklanması, temin edilmesi ve kullanılmasını yasaklamaktadır. Ancak bu anlaşmaya rağmen dünyamızda biyolojik silahların kullanımı devam etmiştir (Baysallar, 2007: 521-522).

Diğer yandan SSCB’nin dağılmasından sonra onun elinde bulunan KİS’lere ve KİS yapımında kullanılan malzeme, teknoloji ve bilginin akıbetinin ne olduğu bilinmemektedir. İran, Irak, Libya ve K. Kore’nin de bulunduğu birtakım ülkeler SSCB dağıldıktan sonra, bu bilgi ve teknolojiye sahip olmak amacıyla girişimlerde buldukları bilinmektedir. Diğer yandan söz konusu bu bilgi, malzeme ve teknolojinin terör örgütlerinin de ilgisini çektiği ve buna sahip olmak için çalışmalarında buldukları iddia edilmektedir (Kiremitçi, 2014: 30).

Biyolojik silahların terör örgütleri tarafından sivil halkı hedef alarak yaptıkları saldırılar “*biyoterörizm*” olarak adlandırılmaktadır. Biyoterörizm günümüzde giderek büyüyen bir tehdittir. Daha önce yaşanan tecrübeler terör örgütleri tarafından yapılacak bir saldırının önceden tahmin edilmesinin ve engellenmesinin

ne kadar zor olduğunu göstermiştir. Bu yüzden olası bir saldırıya hazırlıklı olmak ve saldırı gerçekleştiğinde alınması gereken kişisel tedbirleri bilmek çok önemlidir.

Örneğin 1991-1994 arasında Japonya’da Kıyamet Günü isimli bir terör örgütünün Japonya’da yaptığı saldırılar, 11 Eylül 2001’de ABD’de farklı kuruluşlara toz halinde şarbon sporları içeren mektupların gönderilmesi, aynı tarihte birçok Avrupa ülkesine antraks sporları olan mektupların yollanması bu örneklerden birkaçıdır. Bu durum Batı dünyasında biyoterör korkusunu tetiklemiş ve uluslararası güvenlik sorununu açıkça ortaya koymuştur (Yüksel ve Erdem, 2016: 204-207).

2.5. Önlemler ve Değerlendirmeler

Covid-19 salgını tüm ülkelerin sağlık sistemlerini yeniden gözden geçirmeleri için önemli bir uyarı niteliğindedir. Covid-19 salgınında birçok devletin sağlık sistemi yetersiz kalmış ve kriz yönetimi konusunda birçoğu başarısız bir sınav vermişlerdir. Başta ABD olmak üzere pek çok ülke pandemiyi “savaşla mücadele” şeklinde tanımlamalarına rağmen şimdiye kadar ekonomilerinden büyük pay ayırdıkları silahların bu mücadelede hiçbir işe yaramadığını açıkça görmüşlerdir. Covid-19 tüm dünyaya salgın hastalık tehdidinde karşı ne kadar hazırlıksız olduğunu ve kriz yönetme kapasitelerinin zayıflığını göstermiştir.

Salgın hastalıkların önümüzdeki yıllarda yeniden ortaya çıkma ihtimali de göz önünde bulundurulduğunda, Covid-19’dan sonra ister istemez pek çok devletin sağlık hizmetleri ile ilgili yeni düzenlemelere gitmek zorunda kalacağı ortadadır. Bu çerçevede kamu sağlığı ve koruyucu sağlık hizmetlerinin yeniden devletlerin öncelikli konusu olacağı öngörülebilir. Bunun için devletlerin halkın sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştıracak adımlar atması, koruyucu önlemler konusunda halkın bilgilendirilmesi, aşılama programlarının yeniden düzenlenmesi ve kapsamlı risk değerlendirme haritalarının oluşturulması gibi düzenlemelere gitmeleri gerekmektedir.

Tüm bu düzenlemelerin ekonomi-siyaset-toplum dengesi üzerine oturması oldukça önemlidir. Unutulmaması gerekir ki, salgın hastalıklar bir sağlık meselesi olmanın yanı sıra devletler için ekonomik ve siyasi bir meseledir. Küresel çapta ortaya çıkan salgınlar uluslararası ticareti ve seyahati etkileyerek, farklı ülkelerde potansiyel yıkıcı ekonomik sonuçlara neden olmuşlardır. Sadece SARS’ın tüm dünyaya maliyetinin 30 -140 milyar ABD Doları’na kadar ulaştığı belirtilmektedir (Cevizci ve Erginöz, 2008: 56, World Health Organization [WHO], 2008). Covid-19 salgınının günümüz dünya ekonomisine olan maliyeti ise henüz bilinmemektedir. Salgınlara yarattığı mali yıkımlar, tüm iktidarları derinden etkileyecek politik ve ekonomik krizlere neden olabilir.

Söz konusu krizlerin bir süre sonra ulusal ve uluslararası güvenliğin temel nesnesi haline gelmesi kaçınılmazdır. 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırılarının ardından önemli bir kırılma yaşayan uluslararası güvenlik, günümüze değin farklı parametreler ile kapsamını genişletmiştir. 2008 küresel ekonomik ve finansal

krizinin ardından oluşan devletlerarası yeni güç dengesi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında güvenlik olgusunu klasik olmaktan öteye taşımış, ekonomik güvenlik, korumacılık, finansal yaptırım gibi parametreleri öne çıkarmıştır. 2017 yılından itibaren ABD-Çin arasında eksenini derinleştiren bu parametrelerin, literatürde ‘Ticaret Savaşları’ olarak nitelendirilmesi, uluslararası güvenliğin ekonomik ve finansal boyutunun temel örnekleme haline gelmiştir.

İki ülke arasında derinleşen rekabetin, Covid-19 ile farklı bir aşamaya geçtiği görülmektedir. Nitekim, ABD’nin Covid-19 salgınına neden olarak Çin Halk Cumhuriyeti yönetimini adres göstermesi bu rekabetin yeni bir aşaması olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası güvenliğin genişleyen bu doğası, Covid-19’un ekonomi politik sac ayaklarını inşa etmektedir.

3. COVID-19’UN ULUSLARARASI EKONOMİ POLİTİĞİ

3.1. Covid-19 ile Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri Arasında Güç Dengesinin Yeniden Düşünülmesi

2019 yılının son çeyreğinde Çin’in Vuhan kentinde ortaya çıkan ve hızla küresel bir görünüm kazanan Covid-19 krizi ile birlikte ülkelerin sadece sağlık alt yapısı ve sosyal güvenlik uygulamalarının değil; devlet, toplum ve ekonomi ilişkilerinin de yeniden düşünülmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Covid-19 ile mücadelede piyasa ekonomileri ile devletçi uygulamalar arasında başarı ve başarısızlıkların ortaya çıktığı bu süreç, küresel sorunlarla mücadelede mevcut mekanizmaların etkinliğini sorgulatmış, yeni mekanizmaların arayışını hızlandırmıştır.

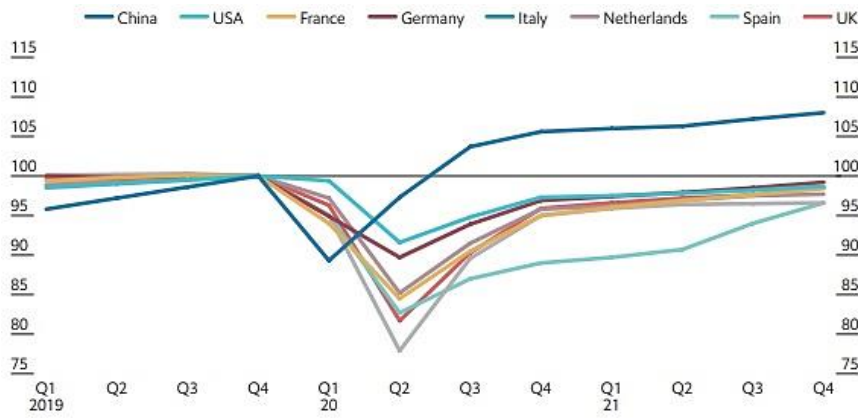
Dünya GSYH’nin %80’ini oluşturan ve gelişmiş 20 ekonomiyi bir araya getiren G20 platformu, 27 Mart 2020 tarihinde telekonferans yöntemiyle gerçekleşen Liderler Zirvesinde, “ortak düşman” haline gelen korona virüsü ile mücadelede IMF ve Dünya Sağlık Örgütü ile birlikte hareket edeceğini açıklamıştır. G20 tarafından bu zirvede, tedarik zincirini sürdürmek ve iş gücü kayıplarını önlemek için küresel piyasalara 5 trilyon dolarlık likidite desteğinin sağlanacağı açıklanmıştır. Fakat zirveyi takip eden günlerde Covid-19’la mücadelenin tam anlamıyla küresel olamayacağı; krizin, ulusal hükümetlerin kapasite ve performanslarıyla aşılabileceği görülmüştür (Duran, 2020). Hükümetlerin söz konusu kapasite ve performanslarını etkileyen temel parametrelerin sosyo-ekonomik standartlar, güçlü sağlık sistemleri, gıda arzı ve tedarik zincirlerinin niteliği olduğu anlaşılmıştır (Think Tank 20, 2020).

Covid-19’un devlet, toplum ve ekonomi ilişkilerinin mevcut yapısına ilişkin sorun alanlarını ön plana çıkardığı, bu mekanizmalar arasında kriz yönetimi başta olmak üzere işbirliği süreçlerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklılar arz ettiği görülmüştür. Uluslararası ilişkilerin ekonomi politikası çerçevesinde değerlendirildiğinde, 2008 küresel finans krizinden bugüne gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında artan rekabetin ekonomi, finans ve güvenlik ekseninde derinleştiği anlaşılmaktadır. Söz konusu rekabetin temel belirleyicilerinin ise ABD ve Çin olacağı, Covid-19’un bu rekabet sürecinin yeni bir aşaması olduğu

vurgulanmaktadır (Foreign Affairs, 2020). Ancak bu rekabetin, orta ve uzun vadeli etkilerinin küresel piyasaların istikrarı başta olmak üzere, uluslararası toplum sağlığı ve güvenlik ilişkisi üzerine negatif yönlü bir ilişki oluşturacağı öngörülmektedir (Foreign Affairs, 2020: 1).

Covid-19'un küresel ekonomi üzerinde 4 temel *stres testi* oluşturacağı öngörülmektedir. Söz konusu stres testlerinden ilkinin zayıflayan ihracat talebi, tedarik zincirinin dağılması, turizm harcamalarında radikal düşüş ile birlikte piyasaların durgunluğu üzerine olacağı öngörülmektedir. İkinci olarak, Covid-19'un ekonomi ve finans dünyasındaki *uyumu* bozması ve bunun sonucunda iş bırakma ve seyahat kısıtlamalarının ortaya çıkması ile tüketimde düşüş, zayıflayan gelir ve sermaye giderlerinde daralma beklenmektedir. Üçüncü olarak, gelişmekte olan ülke para birimlerinin kademeli olarak dolar karşısında *zayıflayacağı* öngörülmektedir. Son olarak, *jeopolitik gelişmelerin* Covid-19 ile birlikte yeni bir görünüm kazanabileceği ve özellikle Çin'in yakın bölgesi (*Güney Çin Denizi*) ve küresel güç dengesinde yeni bir aşama oluşturabileceği öne sürülmektedir (Fitch Solutions, 2020). Aşağıda yer alan Grafik 1'de Covid-19 krizinin, seçilmiş ülkeler üzerinde çeyrekler bazında GSYH değişimine ilişkin projeksiyon sunulmaktadır.

Grafik 1. Çeyrekler Bazında Reel GSYH Öngörüsü

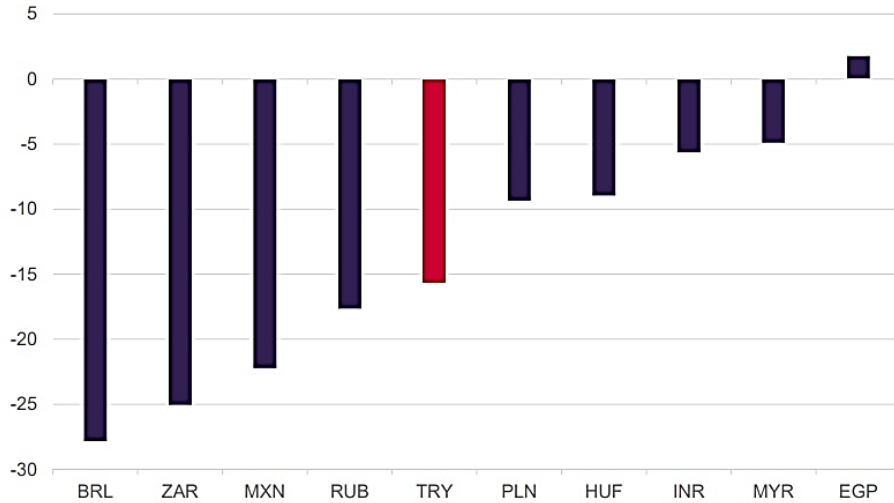
Sources: Haver Analytics; The Economist Intelligence Unit forecasts.

Grafik 1'de yer alan öngörüler çerçevesinde Çin'in Covid-19 sonrası GSYH gelişimine öncülük edeceği ve 2020 yılının 2. ve 3. çeyreğinden itibaren ekonomik toparlanma sürecini güçlendireceği öngörülmektedir. Buna ek olarak, tabloda yer almayan ancak Hindistan, Singapur, Güney Kore gibi yükselen ülke ekonomilerinin güçlü yatırım, inovasyon ve üretim altyapısı ile Covid-19 sonrası sürece ilişkin mukayeseli üstünlüklere sahip olacağı ifade edilmektedir. Avrupa ekseninde değerlendirildiğinde ise Covid-19 ile birlikte İtalya, İspanya ve Hollanda'nın kırılgan halka rolünü derinleştireceği, Almanya'nın 2020'nin 3. ve 4. Çeyreğinden itibaren GSYH toparlanmasını istikrarlı bir yapıya kavuşturacağı öngörülmektedir.

ABD ekonomisinin ise ancak 2020 son çeyreğinde olağan bir görünüm kazanacağı öngörülmektedir (The Economist Intelligence Unit, 2020).

Covid-19'un gelişmiş ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinin GSYH verileri çerçevesinde değerlendirilmesinin ardından, bu sürecin gelişmekte olan ülke para birimleri üzerindeki olası projeksiyonları aşağıda yer alan Grafik 2'de ifade edilmektedir. Covid-19 ile birlikte gelişmekte olan ülke para birimlerinin, ABD doları karşısında zayıflamakta olduğu ve söz konusu zayıflamanın bu ülke ekonomileri nezdinde farklılıklar arz ettiği görülmektedir. Türk Lirasının, Covid-19 sürecinde ABD doları karşısında yaşadığı devalüasyon da aşağıda yer alan grafikte görülmektedir. Bu grafiğe göre Türk Lirası gelişmekte olan ülke para birimleri arasında medyan bir görünüm ifade etmektedir.

Grafik 2. Covid-19 Sürecinde ABD Doları Karşısında Zayıflayan Döviz Kuru Oranları

Source: Bloomberg, Fitch Solutions

Covid-19'un 2020 yılı boyunca devam edeceği öngörüsü, yükselen ülke para birimlerinin finansal risk duyarlılığını arttırmaktadır. Söz konusu risk artışının, ABD dolarının yükselen ülke para birimleri üzerinde önemli bir baskı aracı olmaya devam edeceği öngörülmektedir. Ek olarak; yükselen ekonomiler içerisinde, cari açık, ödemeler dengesi ve yüksek dış borç sorunu yaşayan para birimlerinin, Dolar karşısında negatif yönlü seyrini yıl boyunca sürdüreceği öngörülmektedir. Covid-19 ile yükselen ülke para birimlerinin Dolar karşısında zayıflama ve yıpranma sürecinin, bu ülkelerin borç ödeme maliyetleri üzerinde ikincil bir finansal stresin oluşmasına neden olacağı ifade edilmektedir (Fitch Solutions, 2020).

3.2. Serbest Piyasa Ekonomileri, Sosyal Güvenlik ve Seçilmiş G20 Ülkelerinin COVID-19'a Yönelik Ekonomik Destek Paketleri

Covid-19 krizi ile birlikte ABD, İngiltere ve Fransa gibi G7 ülkelerinin birçoğunda piyasa ekonomilerinin sorunlu alanlarının ortaya çıktığı, ekonomik gelişmişlik ve sosyal güvenlik ilişkisinin önemli bir sorgulama geçirdiği görülmektedir. Aşağıda yer alan kısımda seçilmiş G20 ülkelerinin Covid-19 kriz yönetim sürecinde uyguladığı politikaların; reel sektör (şirketler), hane halkı (bireyler) ve kamu yönetimi ekseninde orta ve uzun vadeli yansımaları ifade edilmektedir. Söz konusu yansımalar çerçevesinde, G20 platformu içerisinde seçilmiş ülkelerin başarı ve başarısızlıklarının tespit edilerek, güçlü sosyal içeriklere sahip G20 ülkelerinin politika ve uygulamalarındaki farklılıklar ifade edilmektedir.

Seçilmiş G20 ülkelerini; Covid-19 ile mücadelede başarısızlıkları ile öne çıkan ABD, İtalya, başarılı uygulama ve güçlü sosyal güvenlik alt yapıları ile Almanya, Güney Kore, Türkiye ve Covid-19 salgınının çıkış kaynağı olarak Çin Halk Cumhuriyeti oluşturmaktadır.

Türkiye: 20 Mart 2020 tarihinde 100 milyar TL tutarında bir ekonomik destek paketi açıklanmıştır. Bu paket, asgari emekli maaşının 1.500 TL'ye yükseltilmesini, ihtiyaç sahibi ailelere toplam 2 milyar TL mali yardım tahsis edilmesini, şirketlerin ihracat performanslarına yönelik doğrudan sübvansiyonlar ve sübvansiyonlu kredileri içermektedir. Söz konusu paket çerçevesinde, küçük ve orta ölçekli işletmeler, banka kredilerine ait geri ödemeleri altı aya kadar öteleyebilecektir. Turizm sektörünü desteklemenin bir parçası olarak, otel vergisinin girişi 1 Kasım 2020'ye ertelenmiş, otel kiralama şirketleri için Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında vergi ve ödemeler altı ay boyunca ertelenmiştir. Türkiye'de iç havayolları için KDV Nisan ayından itibaren başlamak üzere üç ay boyunca %18'den %1'e düşürülmüştür (Can, 2020).

Almanya: 23 Mart 2020'de Alman hükümeti, korona virüsün yayılmasının sonuçlarından önemli ölçüde etkilenebilecek özel sektör, kamu şirketleri ve nüfusun çeşitli gruplarına bir yardım paketi açıklamıştır. Söz konusu paketin 750 milyar avroyu aşabileceği açıklanmıştır. Özellikle, 600 milyar avro değerindeki fon, büyük işletmelere yardımcı olmak için bir fon oluşturulmuştur (aynı zamanda hükümet, gerekli olduğu takdirde stratejik açıdan önemli şirketlerde bir hisseyi kullanma hakkını saklı tutmaktadır). Küçük firmalar ve girişimciler 15 bin avroya kadar doğrudan sübvansiyon alabilecek, bu amaç için 50 milyar avro tahsis edilecektir. Ev sahiplerinin Covid-19 krizinden kaynaklanan mali zorluklar nedeniyle kirayı ödeyemeyecek durumda olan kiracılarla sözleşmelerini feshetmeleri yasaklanmıştır. Alman hastaneleri, Federal Hükümet tarafından 3 milyar avrodan fazla destek alacaktır (DW, 2020).

İtalya: 11 Mart 2020 tarihinde İtalya Bakanlar Konseyi, acil durumlarda aileleri ve şirketleri desteklemek için 25 milyar avro tahsis etmeye karar vermiştir. Devlet, sağlık sistemini finanse etmek için en az 3,5 milyar avro tahsis edecek, işletmeler ve

hane halklarının kredi ve ipotek ödemeleri askıya alınacaktır. Karantina nedeniyle çalışmayan İtalyanlar için özel ödemeler yapılmaktadır. Çalışan ebeveynlere bebek bakım hizmetlerini telafi etmek için 600 avro değerinde özel bir kupon sunulmuştur. Bu kupon, 12 yaşından küçük çocukları olan aileler tarafından kullanılabilir. Özel sektörde çalışan ebeveynler, ailenin 12 yaşından küçük bir çocuğu varsa ücretli izin alabilir. Toplam geliri yılda 40 bin avrodan fazla olmayan ve karantina ve acil durumlarda Mart ayında çalışmaya devam eden tüm çalışanlar 100 avroya kadar bir ek gelir kazanabilecektir. Aileleri ve girişimcileri desteklemek için toplam 10 milyar avro destek öngörülmektedir (DW, 2020).

ABD: 18 Mart 2020'de ABD Başkanı Donald Trump, korona virüs salgını ile mücadelede 100 milyar dolarlık bir maddi yardım sağlanması konusunda yasa tasarisını imzalamıştır. Bu yasa acil durumlarda işçiler için ücretli izin ve virüs için ücretsiz test yapılmasını öngörmektedir. Masrafların sigorta şirketleri ve sağlık sigortası sistemi Medicare (yaşlılar için) ve Medicaid (teminatsızlar için) tarafından karşılanması gerekmektedir. Yasa ayrıca, 500'den az çalışanı olan şirketlerin, çalışanın korona virüs ile hastalanması durumunda iki haftaya kadar hastalık izni ödemesini gerektiriyor. Ayrıca, maaşın üçte ikisini ödeyerek çalışanların 10 hafta izin almasına izin verilecektir. Yasa altı aylık bir süre için devlet bütçeleri için işsizlik maaşı maliyetini de kapsamaktadır. 25 Mart 2020 tarihinde Senato, 2 trilyon dolar tutarında bir ekonomik teşvik tedbirleri paketini onaylamıştır. Bu bağlamda şirketler, şehirler ve eyaletler için destek fonuna 500 milyar doların aktarılması planlanmaktadır. Bunun 25 milyar doları havayollarına ve 17 milyar doları stratejik öneme sahip işletmelere ayrılmaktadır. Küçük işletmeleri desteklemek için 350 milyar dolar, genişletilmiş işsizlik sigortası için 250 milyar dolar ve korona virüs ile mücadele için 46 milyar dolar tahsis edilmiştir (DW, 2020).

Çin: Şubat ayının başlarında Çinli yetkililer tarafından, finansal sistemi desteklemek ve ülke ekonomisini korumak için bir dizi önlemler açıklanmıştır. Özellikle, Çin Merkez Bankası 3 Şubat tarihinde piyasalara 170 milyar dolardan fazla ek likidite sağlamıştır. Bu likidite enjeksiyonu, 2004 yılından bu yana Çin'in bir gün içinde yapılan en büyük açık piyasa operasyonu olarak tarihe geçmiştir. Çin Merkez Bankası ayrıca şirketlere destek amaçlı verilen kredilerde faiz oranlarını düşürmüştür. Çin Maliye Bakanlığı da yerel yönetimlerin ekonomik büyümeyi teşvik edecek altyapı projelerini finanse etmek için 41,5 milyar dolar ek kredi vermesine izin vermiştir. Şimdiye kadar 116,9 milyar yuanlık (16,4 milyar dolar) bir teşvik paketi açıklayan hükümet, vergi ve harçlar için 800 milyar yuanlık (112,5 milyar dolarlık) bir program uygulayacağını duyurmuştur (BBC, 2020).

Güney Kore: 24 Mart 2020 tarihinde Kore Cumhuriyeti yetkilileri, pandemi nedeniyle kriz durumundaki işletmelere 80 milyar dolar acil maddi yardım paketi açıklamıştır. Özellikle hükümet, küçük ve orta ölçekli işletmelere yardımcı olmak için 47 milyar dolar kredi sağlamaya karar vermiştir. Tahvil piyasasını dengelemek için 16 milyar dolar ayrılmıştır. Ayrıca, sermaye çıkışına karşı koymak için 8,5 milyar dolarlık borsa destek fonu oluşturulmuştur. Covid-19 ile mücadelede önemli bir gelişme kaydeden Güney Kore'de yapay zekâ uygulamaları, virüsün yayılmış

olabileceği sosyal toplulukları ve en fazla risk altındaki bölgeleri tespit etmektedir. Aynı zamanda maske ve diğer koruyucu maddelerin dağıtımında ve tedarikinde de yapay zekâ tabanlı düzenleme ve süreç yönetimi uygulanmaktadır (White, 2020).

3.3. COVID-19 ile Ekonomi Politikasının Geleceğine İlişkin Değerlendirme

Uluslararası ekonomi politik ekseninde değerlendirildiğinde Covid-19'un küresel ekonomideki kısa-orta vadeli risk ve belirsizlikleri arttıracakı öne sürülebilecektir. Avrupa ekonomisinde ortaya çıkan daralmanın, Covid-19 süreci öncesinde Euro bölgesinin kırılğan ekonomileri olarak adlandırılan İtalya ve İspanya ekonomileri üzerinde finansal istikrarı düşürecekı öngörülmektedir. Bu ülkelerin turizm gelirlerinde ortaya çıkması beklenen daralma ile ekonomilerinin uzun süreli durgunluk yaşama ihtimalinin oldukça yüksek olacağı beklenmektedir. Covid-19 ve gelecekte oluşması muhtemel salgın hastalıklarla mücadelede, uluslararası ekonomi politikasının çok taraflılık mekanizması ve işbirliğı sürecinin, fonksiyonel bir çerçevede işletilmesi gerekmektedir.

4. SONUÇ

Uluslararası İlişkiler bağlamında, Covid-19 salgını "güvenlik" algısının da yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bugüne kadar politik ve askeri düzeyde tartışılan "güvenlik" konusuna şimdi "biyo-güvenlik" tartışmaları da eklenmiştir. Bu çerçevede ekosistem tahribatı ve küresel iklim krizinin salgın hastalıklarla ilişkisi üzerine düşünmek ve biyolojik silahların yaratacakı küresel tehdidi çok yönlü olarak tartışıp, hem ulusal hem de küresel düzeyde köklü çözümlere gitmek hayati önem taşımaktadır.

Covid-19 vb. salgın hastalıklarla mücadelede ülkeler arası veri ve bilgi paylaşımının kilit bir rol üstlenecekı öngörülmektedir. İklim ve çevre sorunlarının, reel sektör, ekonomik/finansal kuruluşlar ve kamu yönetimleri üzerinde negatif etkilerinin azaltılmasında önleyici mekanizmalara olan ihtiyacın giderek artacağı değerlendirilmektedir.

Söz konusu mekanizmaların inşa edilememesi ve/veya mevcut mekanizmaların iyileştirilememesi durumunda dünyanın karşılaştığı ekonomik krizlerin, toplumsal ve siyasal bir görünüm kazanması kaçınılmazdır. Covid-19'un ekonomi politikasının kısa bir analizinin yer aldığı bu çalışmada, bu dönüşümlerin kısa ve orta vadeli projeksiyonları döviz kurları ve GSYH projeksiyonu üzerinden ele alınmıştır.

Küresel dünyada son derece önemli bir yer tutan uluslararası işbirliğı konusu da sağlık ekseninde yeni bir açılıma gitmek zorundadır. Daha önce ekonomik çıkarlar, terör tehlikesi ve siyasal konularda uluslararası işbirliğine giden ülkeler, bundan böyle sağlık konusunda da ortak uyum ve işbirliğı içinde olmak zorundadırlar. Sağlık işbirliğı çerçevesinde ulusal ve küresel sağlık risklerine karşı erken uyarı kapasitelerinin güçlendirilmesi, olası salgın hastalıklara karşı risk ve kriz yönetimi kapasitelerinin artırarak ortaklaşa programlar oluşturulması ve uluslararası sağlık

kurallarının yeniden gözden geçirilerek düzenlenmesi (Etkeni Hızlı saptama ve hızlı bildirim için) büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, Covid-19 salgını 21. yüzyıldaki en büyük küresel salgınlardan biri olarak tarihe geçecektir. Bu salgın kolektif hafızamızda yer alan tarihsel süreçteki salgınlara ve bu salgınların çok yönlü sonuçlarına yeniden bakmamızı zorunlu kılmaktadır. Çünkü tarihten alınacak dersler, günümüzü rasyonel bir gözle değerlendirip, geleceğe ilişkin doğru öngörüler yapabilmemiz için büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Baysallar, M., (2007), “Olağanüstü Durumlarda DAS Yönetimi Biyoterörizm”, 5. Ulusal Sterilizasyon Dezenfeksiyon Kongresi, 521-539.
<https://www.das.org.tr/kitaplar/kitap2007/yazi/mehmet.baysallar-das-2007-yazi.pdf>
(Erişim Tarihi: 03.05.2020).
- BBC, “Koronavirüs: 7 trilyon dolarlık paket dünya ekonomisini kurtarmaya yetecek mi?” <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52065095>, (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2020).
- Can, F., 2020, “Türkiye 100 milyar liralık önlem paketi açıkladı, diğer Avrupa ülkeleri ne yaptı?” Euronews, <https://tr.euronews.com/2020/03/19/turkiye-100-milyar-liralik-onlem-paketi-acikladi-diger-avrupa-ulkeleri-ne-yapti-covid-19>, (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2020).
- Cevizci, S. ve Erginöz, E., (2008), “İnsan Sağlığı İle Veteriner Hekimlik Uygulamalarının İlişkisi: Veteriner Halk Sağlığı”, İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi, 34(2), 49-62.
- Diamond, J., (2010), Tüfek, Mikrop ve Çelik, Ankara, Tübitak Yayınları.
- Duran, B. “G-20 leaders fail to provide hope for coronavirus response, financial crisis”, SETA, <https://www.setav.org/en/g-20-leaders-fail-to-provide-hope-for-coronavirus-response-financial-crisis/> (Erişim tarihi: 24 Nisan 2020).
- DW, “Koronavirüse karşı hangi ülke hangi ekonomik önlemi aldı?” <https://www.dw.com/tr/koronavir%C3%BCse-kar%C5%9F%C4%B1-hangi-%C3%BCke-hangi-ekonomik-%C3%B6nlemi-ald%C4%B1/a-52969655>, (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2020).
- Fitch Solutions, 2020, “Turkey’s Macroeconomic Outlook: Covid-19 To Exacerbate Key Structural Challenges”, <https://www.fitchsolutions.com/events/turkeys-macroeconomic-outlook-covid-19-exacerbate-key-structural-challenges> (Erişim Tarihi: ?).
- Kiremitçi, İ., (Kasım 2014) “Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi”, Savunma Bilimleri Dergisi, 13(2), 27-58.
- Rudd, K., (2020) “The Coming Post-COVID Anarchy: The Pandemic Bodes Ill for Both American and Chinese Power—and for the Global Order” Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-05-06/coming-post-covid-anarchy> (Erişim Tarihi: 5.9.2020).

The Economist Intelligence Unit, (2020) “Geopolitics after Covid-19: is the pandemic a turning point?”, <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1339299717&Country=Albania&topic=Politics&subtopic=Forecast&subsubtopic=International+relations> (Erişim Tarihi: ?).

The Economist Intelligence Unit, (2020), “Q2 global forecast 2020: Coronavirus sinks global growth forecasts for 2020”, https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=q2globalforecast (Erişim Tarihi: ?).

Think Tank 20, Saudi Arabia, 2020. “COVID-19: Multidisciplinary Approaches to Complex Problems”, <https://www.youtube.com/watch?v=7wtT7cag8rM&feature=youtu.be> (Erişim Tarihi: ?).

Tolunay, D., (2020), “Salgın Hastalıklar, Ekosistem Tahribatları ve İklim Değişikliği ile İlişkili mi?”, İklim Haber <https://www.iklimhaber.org/salgin-hastaliklar-ekosistem-tahribatlari-ve-iklim-degisikligi-ile-iliskili-mi/> (Erişim Tarihi: 08.05.2020).

Varlık, N. (2015), “Plague and Empire in the Early Modern Mediterranean World”, The Ottoman Experience, Cambridge University Press, 1347–1600.

White, E., 2020, “South Korea boosts coronavirus crisis stimulus package to \$200bn”, Financial Times, <https://www.ft.com/content/54f5513e-c2fc-4062-acae-538f986a5f65> (Erişim tarihi: 04 Mayıs 2020).

World Health Organization, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/20038/eeb11333r1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 08.05.2020).

Yolun, M., (2020), “İspanyol Gribinin Kısa Bir Öyküsü”, Toplumsal Tarih, no.316, 74-80.

Yüksel, O., ve Erdem, R., (2016), “Biyoterörizm ve Sağlık”, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 19(2), 203-222.